

Rezumatul tezei

Ereziile reprezintă cel mai straniu capitol nu numai din istoria Bisericii, ci și din cea de manifestare spiritual umană în general. Rațiunea și sensibilitatea omului îmbracă în ele forme atât de bizare, de absurde, de ridicole și de periculoase chiar, întinzându-se de la marginea adevărului și a bunului simț până în cel mai adânc fund al iraționalului și al fantasticului, de la verosimil până la inconștiență, încât ele sunt uneori de domeniul psihopatiei.¹

Deși erezia și schisma, a fost un lucru aparent rău pentru biserică, totuși ea a adus și un lucru pozitiv. Mântuitorul nostru Iisus Hristos, nu a scris nimic, ci a transmis învățătura Sa prin viu grai. Sfinții Apostoli și Evangheliștii au fost primii care au aștenut în scris ceea ce au auzit și au văzut. Apărătorii ortodoxiei din Biserica Primară au fost nevoiți să aștearnă în scris doctrina cea adevărată. În acest fel ne-au parvenit lucrări de o mare frumusețe, atât dogmatică dar și literară cum sunt cele ale Sfântului Ignatie, ale Sfântului Ciprian, ale lui Tertulian, Sfântului Atanasie, Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz și, de ce nu, ale scriitorului, Origen căruia i-am dedicat un capitol în lucrarea de față.

Ereziile au fost iminente în viața Bisericii. Atât Mântuitorul cât și Sfinții Apostoli au fost conștienți de faptul că ereziile sunt poticnirile care urmau să se abată peste Biserică: „Vai lumii, din pricina poticnirilor! Că poticnirile trebuie să vină, dar vai omului aceluia prin care vine poticnirea!” (Matei 18, 7); „Căci între voi trebuie să fie și eresuri, pentru ca să se vădească între voi cei încercați.” (I Corinteni 19). În felul acesta Biserica a stat de veghe și a învățat cum să-și păzească adevărul revelat și cum să-l transmită generațiilor viitoare.

Încă de la început Biserica și-a apărât învățătura cu tărie, deși a apărât-o într-o perioadă grea și tulbure având în vedere persecuțiile care s-au abătut asupra ei, mai întâi pornite de iudei și mai apoi de împărații romani care au considerat creștinismul o sectă periculoasă pentru integritatea imperiului. Mulți dintre apărătorii ortodoxiei au murit ca martiri în această perioadă, fapt ce demonstrează, încă odată, tăria credinței lor și mai mult de atât, faptul că pentru ei credința a fost trăire.

Deci, pornind de la credința ca trăire, lucrarea *Ortodoxie și erezie în Biserica primară și învățăminte pentru astăzi*, am concepută mai mult ca un studiu de

¹ Pr. Prof. T. M. Popescu, *Privire istorică asupra schismelor, ereziilor și sectelor*, în ST 7-8/1950, p.347

patologie decât unul istoric. Lucrarea este plină de citate ale celor mai reprezentativi din Sfinții Părinți și din scriitorii creștini ai primelor patru secole creștine, citate care scot în evidență ortodoxia lor și trăirea lor în duhul ortodoxiei. Înțelepciunea cu care au fost înzestrați și care se citește printre rândurile operelor lor, a venit în urma rugăciunii prin inspirație de la Duhul Sfânt.

Ce este ortodoxia? Dicționarul explicativ al limbii române ne dă următoarea explicație: ortodoxie – *conformitate, concordanță cu principiile tradiționale ale bisericii creștine ortodoxe.*

Ortodoxia cuprinde în esența ei etimologică doi termeni grecești *orthos* și *doxa* care înseamnă dreaptă slăvire. Cu acest înțeles l-am folosit pe cuprinsul întregii lucrări.

Termenul *erezie* (haeresis) înseamnă alegere, părere separată, eroare sectă. El este întrebuințat pentru a arăta învățăturile greșite, devierile de la ortodoxie, erorile de doctrină ale celor care nu au primit sau nu au păstrat doctrina creștină așa cum s-a propovăduit de către Sfinții Apostoli.

Primul capitol al tezei este *Filosofia păgână și geneza ereziei în Biserica Creștină*. Pentru a înțelege cu ce se ocupă filosofia mai întâi de toate am explicat termenul și originea filosofiei și locul în care s-a născut, factorii apariției ei, și am făcut un rezumat al principalilor filosofi și a învățăturilor lor din perioada antică.

Filosofia este de origine greacă, cuvântul este compus din două părți, sau doi termeni: *filos* care are mai multe înțelesuri, (amic, iubitor, iubire) și din *sofia* adică înțelepciune. Deci, *filosofia* s-ar putea traduce prin *amica înțelepciunii* sau *iubire de înțelepciune*. Putem, așadar, să dăm o definiție: Filosofia este iubirea de înțelepciune. Uneori termenul *filos* a fost tradus de unii lingviști prin studiu, așa încât putem să afirmăm că filosofia este studiul înțelepciunii.² Dicționarul enciclopedic de filosofie dă același înțeles cuvântului filosofie, ca fiind *dragoste de înțelepciune*.

Originea cuvântului *filosofie* nu coincide exact cu originea filosofiei.³ Din cele mai vechi timpuri oamenii au căutat să știe ce este lumea, pentru a se conduce cât mai bine și pentru a fi mai fericiți. Dar fiecare avea diferite cunoștințe. Cea care era considerată de lumea contemporană ca fiind cea mai de valoare era numită *sofia*, în grecește, adică înțelepciune iar oamenii cărora le aparțineau acele cunoștințe erau numiți *sofoi*, adică înțelepți. Primii filosofi ai Greciei se pare că s-au numit ei înșiși

² Marin Ștefănescu, *Filosofia Creștină*, Ed. Universul, București, 1943, p. 26

³ Marin Ștefănescu, op. cit., p. 27

„înțelepți”. Cuvântul *înțelept* pe care îl găsim deja la Homer, desemnează o superioritate fondată pe o abilitate tehnică: *înțelept* este cel care are intenția de a face ceva. Istoria ulterioară a cuvântului va susține ideea unei superiorități fondată pe o cunoaștere. Ori, de unde poate proveni superioritatea cea mai puțin contestată, dacă nu de la cunoașterea cea mai înaltă? Înțelepciunea va veni să indice, în opoziție cu științele sau tehnicile particulare, o cunoaștere totală. „Eu vreau să vorbesc despre tot”, anunță Democrit la începutul cărții sale *Despre natură*. Așa s-a născut în Grecia un tip de oameni, a căror caracteristică nu era modestia, ci pretindeau atotcunoașterea; înțelept și înțelepți care toți aveau în comun această pretenție, chiar dacă se deosebeau în capacități.⁴

Conjunctura istorică și geografică se pare că au favorizat nașterea filosofiei în Grecia, iar factorii care au dus la apariția acesteia au fost de natură sociologică și lingvistică.

În partea a doua a capitolului întâi am arătat care a fost influența pe care a avut-o filosofia asupra gândirii părinților și scriitorilor bisericești ai primelor patru secole ale Bisericii Creștine, precum și părerea celor mai importanți despre aceasta.

Creștinii s-au folosit de gândirea grecească pentru exprimarea coerentă a credinței. „Deveniți creștini, grecii nu repudiaseră în întregime gândirea antică. Ei aveau conștiința superiorității pe care această minunată moștenire le-o dădea asupra occidentalilor și foloseau cu plăcere această gândire antică, dacă nu contravenea dogmelor, pentru a prezenta credința lor într-o formă coerentă.”⁵ Filosofia păgână, mai ales cea greacă, a avut fără doar și poate o influență asupra gândirii Scriitorilor și Părinților Bisericii din primele veacuri creștine. Primii teologi au fost fie păgâni sau iudei convertiți la creștinism, fie creștini din naștere. În ambele cazuri și-au făcut studiile la marile Academii și școli filosofice ale timpului unde au intrat în contact cu filosofia pe care au studiat-o în amănunt și pe care așa cum am văzut mai sus au folosit-o sau din care au împrumutat anumiți termeni pentru a expune credința lor creștină. Putem să-l evidențiem aici pe Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, pe Origen și Clement Alexandrinul conducători ai Școlii catehetice din Alexandria și pe reprezentatul Apusului pe Tertulian. Ei aveau idei diferite despre filosofie, însă Sfântul Clement Alexandrinul, este cel care a *încreștinat filosofia*, și care vede o identitate între adevărata filosofie și religia creștină, în sensul că cea dintâi este

⁴ Aubenque Pierre, art. cit.

cunoștința care culminează cu cea din urmă și că religia creștină nu alungă filosofia, ci o voiește cât mai înaltă pentru a fi una cu ea.

În capitolul al II –lea, intitulat *Ereziile ivite în sânul bisericii până în secolul al III –lea*, am expus pe scurt cele mai importante erezii și schisme și învățăturile întemeietorilor lor din această perioadă.

Două erezii mari apar în Biserică încă din timpul Sfinților Apostoli. Una preponderent iudaică, care susține obligativitatea legii mozaice, iar cealaltă mai libertină care deschide o revoltă împotriva a tot ceea ce înseamnă lege, ajungând până la a promova libertinajul. La aceste două s-au mai adăugat câteodată și anumite speculații pur fantastice. Este adevărat că acestea nu au prins teren în rândul iudaismului propriu zis, în schimb, la iudeii eleniști speculațiile prindeau foarte mult. Ereziile iudaizante au pus creștinismul pentru prima dată în fața unui pericol real, de natură doctrinară, încercând să-l transforme pe acesta într-o agenție de propagandă iudaică printre păgâni.⁶ Sinodul Apostolic, din anul 50, este rezultatul acestor încercări de iudaizare ale creștinismului.

De asemenea, gnosticismul, în toate variantele lui, care este un sistem de erezii, complicat și straniu, în mulțimea și variația ideilor și termenilor săi, a fost la rândul lui un pericol pentru Biserică.

Primul care critică gnosticismul este Sfântul Apostol Pavel în prima Epistolă către Timotei numind știința gnosticilor, *falsă știință*. (I Tim. 4,20)

Gnosticismul era încercarea de a face din știință o înțelegere superioară a religiei. El raționaliza religia și credea că asigură cunoașterea adevărului religios și posibilitatea mântuirii pe această cale.⁷

După părerea Sfinților Părinți studiați, cel mai vechi conducător al școlii gnostice a fost Simon Magul. Pe lângă acesta i-am amintit și pe Marcion, Menandru, Satornil, Cerint, Basilide și Marcion. Toți au fost influențați negativ de filosofia greacă și și-au creat adevărate sisteme cu demiurgi și eoni, împărtășesc dualismul gnostic, consideră materia ca fiind veșnică și rea, cred în preexistența sufletelor care au păcătuit într-o viață anterioară și fac din Mântuitorul nostru Iisus Hristos o creatură, sau se consideră ei înșiși întruparea Mântuitorului cum este cazul lui Satoril.

⁵ Louis Bréhier, *Civilizația Bizantină*, trad. de Nicolae Spinescu, Editura Științifică, București, 1994, p.324

⁶ Prof. T. M. Popescu, *Privire istorică asupra schismelor, ereziilor și sectelor*, în ST 7-8/1950, p. 353

⁷ Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, EIBMBOR, ediția a II-a, vol I, București, 1975, p.130

Cel mai de seamă maestru gnostic este Valentin. El își explică existența răului și căderea sufletelor nu dintr-o perspectivă dualistă, ca și predecesoroo lui, ci ca o dramă survenită în însăși interiorul divinității. Deci, el atenuază dualismul gnostic oriental și privește lumea nu sub forma dualismului riguros ci al paralelismului dintre lumea superioară a ideilor și cea inferioară a formelor.⁸

Tot în această perioadă, Biserica Creștină s-a confruntat și cu alte erezii sau idei eretice, care de asemenea erau răspândite de către unii iudei sau gnostici. O astfel de idee greșită este și aceea a unei împărății a lui Dumnezeu care va avea loc pe pământ după a doua venire a Mântuitorului. Această erezie provenea din iudaism deși în mod oficial nu era propovăduită de ei. De fapt milenarismul⁹ a apărut în urma interpretării greșite a unor texte din Vechiul Testament, mai bine zis a unor profeții mesianice.¹⁰

Aceste idei au intrat în Biserică prin intermediul unor scriitori și Părinți ai Bisericii, care susțineau că după a doua venire a Domnului și înainte de Judecata Universală, va avea loc pe pământ o împărăție de o mie de ani, în care Mântuitorul va domni împreună cu dreptii care se vor bucura de tot felul de bunătăți în această perioadă.

Idei milenariste au avut și Tertulian, Ipolit, Apolinarie de Laodiceea, Lactanțiu, Victorin de Poetavio, Sfântul Ambrozie al Mediolanului, dar hiliasmul primește un sens eretic doar începând cu Montanus, care afirma că va fi instituit un Ierusalim ceresc și va veni împărăția lui Hristos de o mie de ani, Care va domni cu cei drepti.¹¹

Capitolul al treilea analizează istoria și doctrina ereziilor care au apărut în secolul al IV –lea înafara celor două mari erezii: arianismul și pnevmatomahismul, pe care datorită amplitudinii pe care le-au luat sunt tratate într-un capitol separat al acestel teze.

Prima mare problemă interioară din Biserica Creștină, cu care împăratul Constantin a trebuit să se confrunte direct, în secolul al IV – lea, a fost donatismul. Această schismă o cunoaștem în detaliu nu numai din scrierile lui Eusebiu de Cezareea ci și din scrierile lui Optat episcop de Mileve din Numidia, care a istorisit cu

⁸Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol.I, IBMBOR, București, 1984, p. 78

⁹ Milenarismul este forma latină a ceea ce înseamnă *hiliasmul* în greacă.

¹⁰ Idei de acest gen se pot întâlni în Cartea lui Enoh XVII – XXXVI, Testamentul celor 12 Patriarhi, Cartea a IV – a a lui Ezdra.

¹¹ Anton I. Adămuț, *Literatură și filozofie creștină*, vol.I, Ed. Fides, Iași, 1997., p. 39

de-amănuntul faptele petrecute, a combătut doctrina donatiștilor și chiar a anexat lucrării sale unele acte oficiale ca de exemplu dosarul alegerii lui Cecilian. Criza donatistă este de fapt prima care va afecta Biserica Imperială. Ea este clădită, cel puțin la începuturile ei, pe un conflict disciplinar dintre mai mulți episcopi din Africa de Nord. Dar în spatele acestui conflict se găsește opoziția a două teologii, două concepții ale Bisericii. Fericitul Augustin principalul opozant al donatismului a făcut ca acesta să fie considerat ca erezie și fiind o erezie să fie tratată ca atare. De fapt și împăratul Constantin începând cu anul 313 îi considera pe donatiști eretici,¹² cu toate că Biserica Ortodoxă¹³ a ezitat mult timp, până când s-a decis unde să încadreze această criză: ereziei sau schisme. Deci, este foarte corect a considera donatismul o criză care a angajat doctrina și nu o simplă schismă.

Donatismul a apărut în timpul persecuțiilor lui Deciu. De fapt, această criză cunoscută sub numele de schisma donatistă își trage originea de la alegerea contestată a episcopului Cecilian de Cartagina, care a fost ales de clerul din Cartagina, dar alegerea a fost contestată imediat de o parte din comunitate, care îl acuza pe noul ales de faptul că a împărtășit atitudinea predecesorului său și că a executat ordinele sale cu prea multă strictețe și chiar că a lăsat pe cei care au fost închiși să moară de foame.¹⁴ Neconfirmarea lui Cecilian în scaunul episcopal al Cartaginei la sinodul convocat la Circa și alegerea citețului Majorin ca episcop, a fost începutul schisme. Lui Majorin i-a urmat în scaun Donat în anul 313 care a avut ideea de a opune Bisericii Ortodoxe o Biserică autonomă a Africii.

Donat era suficient de inteligent să-și dea seama că pentru a ajunge la o Biserică autonomă și la o separare de Biserica Ortodoxă îi trebuia și o bază doctrinală. Astfel a găsit una. Pentru donatiști simplul fapt de a fi în comuniune cu acel care a trădat creștinismul, aducea după sine aceeași pedeapsă pentru amândouă părțile.

Cecilian, pentru că a fost hirotonit de un trădător, a devenit el însuși unul, dimpreună cu toți partizanii lui, ceea ce aducea după sine excluderea lor totală din Biserică. Acest lucru făceau nevalide tainele săvârșite de ei. Donatiștii se situau aici pe direcția doctrinei eclesiologice a Sfântului Ciprian de Cartagina (258) „În afara Bisericii nu există mântuire” (Lettre 73, 11), deci nu există taine valide. Pentru că ei

¹² Eusebe, *Vita Constantini*, II, 69, P.G., t.XX, col. 1621

¹³ În această perioadă este impropriu de a vorbi despre o Biserică Ortodoxă dar pentru a face diferența dintre Biserica Donatistă și Biserica care a păstrat dreapta credință vom folosi această expresie de Biserică Ortodoxă, bisericii care a păstrat învățătura nealterată.

¹⁴ Daniel Rops în „*Histoire de L Eglise du Christ*”, Edition Bernard Grasset, 1965, p. 377

se considerau singura biserică adevărată, Biserica sfinților, au hotărât să repete Taina Botezului tuturor acelor care veneau din comunitățile care erau în comuniune cu Cecilian și succesorii lui. Pentru ei păcătoșii nu mai erau creștini.¹⁵

Cel mai aprig luptător împotriva donatiștilor a fost Fericitul Augustin.

Celelalte erezii care au apărut în secolul al IV – lea sunt legate mai ales de dumnezeirea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, de pururea fecioria Mariei afirmând unii dintre ei că Fecioara Maria ar mai avea și alți copii, pe așa zișii frați ai Domnului de care vorbește Scriptura. Ele sunt mai mult tributare ereziei lui Donat sau a lui Arie care a fost condamnat la Sinodul I Ecumenic de la Niceea din 325.

Începând cu capitolul al IV – lea al lucrării am prezentat contraofensiva ortodoxă la ereziile apărute și detaliate în capitolele anterioare și am început cu părinții apostolici.

Unii dintre părinții apostolici au fost contemporani cu Sfinții Apostoli pe care i-au cunoscut, și pentru că au auzit învățătura de credință direct din gura Apostolilor ne transmit o învățătură derivată din a acestora. Cele mai multe scrieri ale lor sunt de ordin pastoral. Ele sunt bazate pe Noul Testament, mai ales pe epistole, și nu sunt opere științifice care să expună doctrina creștină, ci sunt opere simple și ușoare. Cu toate acestea operele lor sunt de o importanță deosebită pentru noi, pentru că ele sunt, “mărturii ale adevărului creștin față de tendințele de infiltrarea ale iudaismului și ale ereziilor.”¹⁶

Printre părinții apostolici care au luptat împotriva ereziilor se numără Sfântul Clement Romanul, Sfântul Ignatie al Antiohiei și Sfântul Policarp al Smirnei.

Dintre toți, cel care a fost cel mai activ și a trimis scrisori pastorale în Biserică, prin care apăra dreapta credință, mai ales împotriva lui Marcion și a docheților, a fost Sfântul Ignatie al Antiohiei.

Este foarte importantă regula de credință pe care sfântul o dă creștinilor împotriva dicheților, care este în același timp și mărturisirea lui de credință ortodoxă: “Astupați-vă urechile când cineva vine să vă vorbească în afara lui Iisus Hristos, care coboară din seminția lui David și este fiul Mariei; care s-a născut cu adevărat și a mâncat și a băut; a fost cu adevărat persecutat în zilele lui Ponțiu Pilat, a fost cu adevărat crucificat și a murit sub privirile locuitorilor cerești, pământești și a celor din

¹⁵ *Ibidem*, p.379

¹⁶ Arhid. Prof.dr. Constantin Voicu, *Patrologie*, vol I, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București 2009, p. 49

iad. Care, mai mult, a înviat cu adevărat dintre morți, înviindu-L propriul Tată. Și asemenea lui, și pe noi, care credem în El, ne va învia în același fel Tatăl Său; în Iisus Hristos, zic, în afară de care nu avem adevărata viață.”¹⁷

Deși ereticii sunt numiți de către Sfântul Ignatie, fiare cu chipuri umane, îi îndeamnă pe credincioși să se ferească de ei, însă să se roage pentru ei “poate cumva se vor pocăi, ceea ce este greu de crezut, iar aceasta stă în puterea lui Hristos, Care este viața noastră cea adevărată.”¹⁸ Cu toate acestea îi excomunică cerând să fi îndepărtați de la euharistie pentru că nu cred în ea: “Îndepărtații de asemenea de la euharistie și de la rugaciune (liturghie) pentru că nu mărturisesc că Euharistia este trupul Mântuitorului nostrum Iisus Hristos”¹⁹

Sfântul Ignatie prin scrisorile sale a vrut să prevină, să dea o voce de santinelă, precum el însuși zice, Bisericii din Asia, în special celei din Smirna, care era un teritoriu propice pentru *ierburile otrăvitoare*, de gravitatea răspândirii ereziei dochetiste, un dușman care atenta realitatea și adevărul istoric care este pentru creștini fântâna cu apă vie: viața, moarte, patimile și învierea Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

În a doua parte a capitolului IV, care este cea mai întinsă am prezentat pe larg operele cunoscute și ajunse până la noi ale apologeților creștini în lupta lor cu ereziile.

Perioada apologeților creștini este importantă pentru Biserică pentru că în această răstimp s-a pus baza teologiei. Putem să-i numim pe apologeți ca fiind primii teologi ai Bisericii. În operele lor întâlnim primii pași ai unui studiu formal al doctrinei teologice

Odată cu apologeții greci, literatura Bisericii se adresează pentru prima dată lumii exterioare. Apologeții nu s-au adresat doar pagânilor și iudeilor. Majoritatea lor au scris tratate împotriva ereziilor, care, din păcate, s-au pierdut în marea lor parte în secolul al IV –lea.²⁰ Între scriitorii antignostici din această perioadă putem să numărăm episcopi ca Meliton de Sardes, Filipe de Gortyna, Teofil al Antiohiei și Justin martirul și Filozoful, care l-au combătut pe Marcion. Găsim unele tendințe antignostice și în unele scrieri apocrife ca *Acta Pauli* și *Epistola*

¹⁷ San Ignacio, *Carta a Los Tralianos, La mala Hierba de la Herejia, VI, 1-2, VII, 1*, în *Padres Apostólicos*, introducere, note în spaniolă de Daniel Ruiz Bueno, La Editorial Católica, Madrid, MCML, p. 471

¹⁸ *Ibidem*, p. 489-490

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ Hubert Jedin, *Manual de Historia de la Iglesia*, Editorial Herder, Barcelona 1966, p.298

Apostolorum. Împotriva gnosticilor a mai scris și Hegesip în memoriile sale din care s-au mai păstrat câteva fragmente. Printre cei mai înverșunați apărători ai ortodoxiei este Sfântul Irineu de Lyon, care a scris cunoscuta opera *Adversus haereses* și Tertulian de Cartago în secolul al III-lea, care prin două lucrări *De carne Cristi I* și *De resurrectione carnis*, demonstrează, cu ajutorul Sfintei Scripturi, că cele două teorii gnostice, despre aparența trupului Mântuitorului și negarea învierii trupurilor, nu au susținut. Alte trei opere se îndreaptă împotriva gnosticilor *Contra Hermogen*, *Contra valentinienilor* și *Contra Marcion*. În opera *De preascriptione haereticorum* expune valoarea tradiției apostolice față de cea a gnosticilor care pretindeau că au adevărata învățătură a lui Hristos.

Tertulian a fost primul și cel mai mare apologet apusean care a scris în limba latină. Acesta îmbină o adâncă cunoaștere a filosofiei, a legilor și a limbii latine și a celei grecești cu o vigoare nesfârșită, o retorică aprinsă și un umor sarcastic. El nu admitea compromisuri. Se pare că *adevăru*l a fost motivul pentru care s-a convertit: “Toată lumea, în fața unei perseverențe atât de uluitoare se simte parcă luat prin surprindere de o neliniște și dorește cu ardoare să descopere cauza ei; când descoperă adevărul îl îmbrățișează imediat.”²¹ Adevărul a fost țelul suprem al său în apărarea Bisericii împotriva păgânismului și a ereticilor.

Tertulian și-a propus să înceteze pentru totdeauna orice fel de controverse între ortodocși și toate ereziile, folosind argumentul tehnic, împrumutat din dreptul roman, de prescripție. În drept, prescripție înseamnă trecerea unei posesiuni în proprietatea cuiva, pe baza faptului că o posedă de mai mult timp. De data aceasta obiectul litigiului dintre Biserică și adversarii ei este Sfânta Scriptură, pentru că ereticii recurgeau des la Scriptură pentru a-și susține învățăturile lor pe care le interpretau eronat.

Conform lui Tertulian, ereticii nici nu au dreptul să utilizeze Sfânta Scriptură pentru că există o prescripție care exclude orice argument: nu pot utiliza Biblia pentru simplul motiv că nu este a lor: “Iată că am ajuns la ceea ce ne-am propus să lămurim: spre această țintă tindem noi și tocmai voiam să vă obișnuim oarecum cu ea, în precuvântarea prezentei scrieri, pentru că de aici să începem lupta la care ne ațâță inamicii noștri. Cu scripturile fură ei ochii și cu îndrăzneala lor tulbură pe unii, iar în discuții obosesc pe cei tari, amăgesc pe cei slabi și pun în încurcătură pe

²¹ *Ad. Scapulam* 5. P in p 547

cei de mijloc. Așadar, pe acest tărâm le vom închide calea cu cea mai mare hotărâre, neprimind-i la nici o dispută pe baza Scripturilor. Căci dacă ele fac tăria lor, atunci, pentru ca ei să aibă această tărie, trebuie să cercetăm mai întâi cui se cuvine stăpânirea asupra Scripturilor și apoi să nu fie îngăduit a se folosi de ele cel ce n-are, sub nici un motiv, drept la aceasta.”²² Fără acest drept, de a utiliza Scripturile, ereticii rămân dezarmați în lupta lor pe care o duc împotriva Bisericii.

Un alt apolget de seamă al vremii respective este Origen, căruia i-am rezervat un capitol intitulat *Origen ortodox sau eretic?* După prezentarea vieții lui ne-am ocupat de lucrarea *Cuvânt Adevărat* în care Origen îl condamnă pe Celsus care și-a propus să-i convertească pe creștini la păgânism, făcându-i să „le fie rusine de propria lor religie. Din apărarea făcută de Origen, ne dăm seama de convingerea autorului că creștinismul este o religie relevantă de Dumnezeu, de aceea oricât de aprigă și de savantă a fost critica lui Celsus ea era totuși neputincioasă, pentru că, în fond, Origen nu apăra numai o doctrină, ci mai ales realitatea supranaturală a energiei divine acționând în istorie, care contribuia astfel la înnobilarea vieții întregii omeniri.”²³

În al treilea subcapitol dedicat lui Origen a prezentat părerile unor diverși teologi cu privire la învățăturile origeniste și la condamnarea lui la Sinodul V Ecumenic.

Printre teologii studiați îi amintim pe: Pr. Prof. Isidor Todoran, Pr. Prof. Teodor Bodogae, Părintele Dumitru Stăniloae, Arhim. Paulin Lecca, Jean Dailau, Henri Crouzel, Evans Jonas, Hans Urs von Balthasar, Pr. Prof. Ioan M. Bota și Pr. Teodor M. Popescu.

Părerile acestora sunt împărțite. Dacă părintele Dumitru Stăniloae, clasifică din start învățătura lui Origen ca fiind eretică, un avocat al lui Origen se face părintele Teodor M. Popescu, în studiul său *Denaturarea istoriei lui Origen*.

Părintele Teodor Popescu urmărește destinul marelui alexandrin în intervalul dintre prima condamnare în timpul vieții pentru motive pur canonice²⁴ și condamnarea sa definitivă la trei sute de ani de la moarte, „ nu ca eretic ci ca *elin*,

²² Prof. Nicolae Chițescu, *op. cit.*, p. 149

²³ Pr. Prof. T. Bodogae, *Studiu Introductiv*, în Origen, *Contra lui Celsus*, în *Origen Scrieri alese*, partea a IV –a, în colecția Părinți și Scriitori Bisericești vol 9, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1984, p. 7

²⁴ Origen a fost condamnat de către episcopul Demetrius în anul 232, pentru că a predicat în biserică, deși era laic, și pentru că a fost hirotonit în afara jurisdicției sale, deși automutilarea îl excludea automat din cler.

păgân, de către împăratul Iustinian în 543 și 553 ”. Teologul român își pune și anumite întrebări la care își dă singur răspunsul: „ Cum se face însă că același Origen, socotit în secolele III-IV gloria Ortodoxiei și atletul Bisericii, devine din *părintele teologiei creștine* un monstru păgân idolatru și *părintele tuturor ereziilor*? Cum se face că Biserica după ce a absorbit din Origen tot ceea ce putea asimila, după ce a luat din el tot ceea ce îi trebuise și convenise, aruncă totul cu oroare și dezgust, îi aplică cu neînduplecare eticheta ereziei și aruncă restul, împreună cu autorul însuși în mormântul anatemei, unde zace până astăzi. În acest mormânt, *părintele teologiei* a fost introdus încetul cu încetul de la Demetrios până la Iustinian. Primul anticipa asupra atitudinii Bisericii oficiale față de Origen. Celălalt termină cu formalitățile acestei ceremonii funebre, punând deasupra mormântului în loc de cruce un bolovan: edictul din 543, care arată urmașilor că acolo zac resturile molipsitoare ale celui mai mare eretic. Era avizul amenințător de a-l ocoli și a trece mai departe.”²⁵

În acest articol autorul scoate la lumină toate dedesubturile și adevăratele cauze psihologice și consecințele teologice ale discreditării sistematice ale lui Origen. Condamnarea lui Origen a făcut ca bogatul izvor să secătuiască prin patimă și nepricepere grăbite să condamne ceea ce a dus la secătuirea teologiei, până a devenit în mod inevitabil scolastică.

„Opera lui Origen s-a ruinat altfel decât prin polemica unui teolog sau anatemele unui sinod: timpul însuși, într-un lung șir de ani, a tot izbit, ca valurile într-un mal, prin teologi și sinoade, în momentul impunător, care era sistemul doctrinar a lui Origen, l-a deformat cu ajutorul unor împrejurări nefavorabile, care joacă rolul intemperțiilor din natură, până ce l-a adus în starea de ruină pe care Biserica a calificat-o și urgisit-o apoi, ca atare, din ordinul împăratului teolog Iustinian.”²⁶

Aceasta este de fapt și concluzia capitolului despre marele alexandrin.

În capitolul al V –lea am tratat marile erezii antitrinitare ale secolului al IV –lea.

Arianismul este prima mare erezie atitrinitară care nega direct coeternitatea, consubstanțialitatea, și divinitatea Cuvântului. Născută în Egipt, a creat în Imperiul Roman o criză religioasă aproape de un secol. Învinsă în Egipt, erezia va prinde rădăcini printre popoarele germanice care au invadat imperiul, dar se va stinge

²⁵T. M. Popescu, *Denaturarea Istoriei lui Origen*, în Biserica Ortodoxă Română nr.4, 1926, p.246

²⁶ *Ibidem*, p.18

complet în secolul al VII – lea pentru a reapărea după Reformă, la unii indivizi sau secte religioase.

Ea a fost condamnată așa cum știm la Sinodul I – Ecumenic de la Niceea.

A doua mare erezie este pnevmatonahismul. El reprezintă prelungirea crizei ariene, o nouă formă a arianismului, lupta împotriva dumnezeirii transpusă în planul Sfântului Duh.

Pnevmatomahismul (*pneuma* – Duh și *mache* – luptă) este o învățătură greșită care combate adevărul despre Sfântul Duh negându-i dumnezeirea, egalitatea și consubstanțialitatea cu Tatăl și cu Fiul. Interpretând greșit textul din Epistola către Evrei (1, 14), pnevmatomahii au ajuns la concluzia că Duhul Sfânt este doar un Duh slujitor, superior naturii spirituale a îngerilor, o creatură a Tatălui, căci prin cuvântul *toate* din formularea *toate printr-însul s-au făcut* (Ioan 1, 3) se cuprinde implicit și Duhul Sfânt. În concepția pnevmatomahilor, Duhul Sfânt este o creatură care ocupă o poziție intermediară între Dumnezeu și creaturi și care nu poate fi adorată ca Dumnezeu deoarece nu este consubstanțial cu Tatăl și cu Fiul.

Învățătura lor a fost condamnată la Sinodul II – Ecumenic de la Constantinopl.

Printre cei mai mari apărători ai ortodoxiei, în această perioadă tulbure pentru Biserică, au fost Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Grigorie de Nazianz, care nu au participat numai la ședințele sinoadelor, ci au și scris tratate împotriva ereticilor datorită faptului că cele douăerezii, deși au fost condamnate ele au continuat să învenineze Biserică mult timp după apariția lor.

Aceste două mari controverse, au dus la stabilirea cu exactitate a dogmei Sfintei Treimi care este prezentată în rezumat în Simbolului de Credință Niceoconstantinopolitan.

Fiecare Biserică locală avea câte o mărturisire de credință. Prima mărturisire de credință pe care o cunoaștem este cea a lui Petru „Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu” (Mt. 16, 6).

Cauzele pentru care au apărut simbolurile de credință sunt multiple deși multă vreme s-a crezut că apariția simbolurilor de credință este rezultatul polemicilor și disputelor dogmatice ale comunității primare. Oscar Cullmann scrie, referindu-se la această problema, că „Este o eroare comună de a admite că există doar o cauză

exterioară”²⁷ El susține că sunt cinci cauze²⁸ simultane care au concurat în realizarea simbolurilor de credință:

- a. Din primele veacuri creștine cea mai frecventă recitare a unei mărturisiri de credință se făcea cu ocazia botezului.
- b. Cu ocazia fiecărei reuniuni a comunității creștine s-a simțit nevoia de a se mărturisi credința după un text bine stabilit.
- c. O ocazie mai puțin întâlnită la care se făcea o mărturisire de credință, dar foarte veche și aceasta, au fost exorcismele și vindecările
- d. Persecuțiile
- e. Polemicile contra ereticilor este motivul cel mai important care a dus la apariția unei mărturisiri de credință sunt luptele duse împotriva ereticilor și a învățăturilor lor greșite

Atât în Noul testament cât și în scrierile părinților apostolici, găsim două modele de mărturisire a credinței: binar și trinitar.

Primul model este cel mai des întâlnit. Un exemplu celebru este dat de numele acrostih ICHTHYS (*pește* în greacă) care este format de inițialele formulei „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul.” Modelele binare acestea se găsesc atât la Ignatie al Antiohiei cât și la Policarp al Smirnei. Acestea se întâlnesc până la sfârșitul secolului II la Sf. Irineu, și începutul sec. III la Tertulian Policarp zice: „Crezând în Cel care a înviat pe Domnul nostru Iisus Hristos din morți dându-i slava.”²⁹

Modelul trinitar îl găsim în *Didahia*: „În cazul botezului, botezați în această manieră: după ce ați zis înainte tot ceea ce precede, botezați în numele Tatălui și al Fiului și la Sfântului Duh în apă curgătoare.”³⁰ Această formulă pe care o întâlnim în *Didahia* are un rol foarte important în geneza simbolurilor. Este o mărturie a utilizării unui crez trinitar în cadrul botezului.

În Orient era în uz ca fiecare Biserică să posede formula sa particulară a Crezului. Când un episcop intra în funcție, el trimitea fraților săi întru episcopat formula credinței sale, mai bine zis Simbolul Bisericii sale. Aceștia luau act de recunoaștere a Simbolului fratelui lor și îl admiteau în comuniunea lor. Acest sistem

²⁷ Oscar Cullmann, *Les Premières Confessions de foi Chrétiennes*, dans Cahiers de la Revue D'histoire et de Philosophie Religieuses, publiés par la Faculté de Théologie Protestante de L'Université de Strasbourg, nr. 30, Deuxième Edition, Presses Universitaires De France, Paris, 1984, p.13

²⁸ *Ibidem*, p.13

²⁹ Polycarpe, *Lettre aux Philippiens*, 2,1; SC 10bis, Edition de CERF, Paris, p.205

se pare că a funcționat mult timp, până la generalizarea viitorului Simbol Niceo-Constantinopolitan.

Datorită lui Eusebiu de Cezareea, noi cunoaștem Simbolul baptismal al Bisericii Cezareii Palestinei.

„Noi credem într-un Dumnezeu, Tatăl atotputernicul,
Creatorul tuturor lucrurilor văzute și nevăzute;
Și într-unul Domn Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu,
Dumnezeu din Dumnezeu, lumină din lumină, viață din viață,
Fiu unic, primul născut din toată creația,
Născut din Tatăl mai înainte de toți vecii,
Prin care toate s-au făcut,
Care, pentru mântuirea noastră, s-a întrupat și a locuit printre noi,
A suferit, a înviat a treia zi,
S-a urcat către Tatăl și va veni în slavă să judece viii și morții;
Noi credem de asemenea într-un Sfânt Duh,
Crezând că fiecare dintre ei este și subzistă,

Că Tatăl este cu adevărat Tată, și Fiul cu adevărat Fiu și Sfântul Duh cu adevărat Sfânt Duh, cum Mântuitorul nostru a zis trimițând ucenicii săi să predice: Mergeți, învățați toate neamurile”³¹.

Se pare că textul acestui simbol a stat la baza Simbolului de Credință Nicean care în urma condamnării lui Macedonie în timpul celui de al II – lea Sinod Ecumenic s-ar fi completat cu Simbolul Bisericii de la Ierusalim, în felul acesta născându-se Simbolul de Credință Niceo Constantinopolitan, care a devenit regulă de credință care menține unitatea Bisericii.

Ultimul capitol demonstrează pe scurt faptul că izvorul cultelor neoprotestante sunt ereziile din biserica primară și pune accentul pe o erezie veche care a reapărut sub un alt nume, erezia bioetică, care susține că conceperea și fertilitatea nu s-ar mai produce simultan, că fertilizarea este doar începutul concepției și numai la sfârșitul acestei perioade am putea vorbi despre o viață umană. Aceste așa zise descoperi deschid ușa larg avorturilor pentru că spun ei, embrionul nu este însuflețit.

³⁰ Didachè, 7,1 ; SC 248, Edition de CERF, Paris, p.171

³¹ J. Lebreton et Jacques Zeiller, *Histoire De L'Eglise Depuis les origines jusqu'a nos jours*, publiée sous la direction de Augustin Fliche et Victor Martin; L'Eglise primitive 1, Bloud&Gay, Haute Marne 1934, p.257

Această *erezie bioetică* își are originea în filosofia păgână. Cei care vorbesc de o *animație întârziată* au fost teologii catolici care se bazează pe antropologia greșită a lui Aristotel, teorie reluată de Fericitul Augustin și mai apoi de Toma de Aquino.

Lupta dintre ortodoxie și erezie nu a încetat și nu va înceta decât la a doua venire a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Până atunci trebuie să păzim cuvintele Mântuitorului care ne îndeamnă: „Privegheați și vă rugați ca să nu cădeți în ispită” (Matei 26, 41).